

Tallenes tyranni og magtesløshed

Kan vi styre staten med tal og indikatorer?

I London bor og arbejder danskeren Børge Madsen. Som mange af de engelske anmeldere, er han begejstret for journalisten David Boyle's nye bog "The Tyranny of Numbers - Why counting can't make us happy". Begejstringen gælder såvel bogens socialhistoriske beretninger om taltyranniets opkomst som en del af utilitarismen som Boyle's aktuelle kritiske analyser af tælle- og målemaniens hærgen.

Briterne tilbringer gennemsnitligt 45 timer
on hold på telefonen hvert år

Af Børge Madsen

Foto: Pelle Rink Jørgensen

135.000 skydevåben bringes dagligt til USAs skoler

✓ i lever i en verden overvældet af tal. Personlige tal som numre på bankkonti, rejsetider, telefonnumre (længere og flere), passwords, blodtryk, vægt/højde/helseprofiler, tilrådeligt antal genstande per uge, police numre, kolesterol niveauer, bilens km per liter osv.

På arbejdet er vi overvældet af omsætningsmål, procent sygedage, kunde loyalitets barometre. Som konsumenter udgør vi målgrupper og segmenter, tælles, kategoriseres og puttes i databaser i forhold til hvert lille køb vi gør eller måtte tænke at gøre. Medierne pumper tal og statistikker i hovedet på os: inflationsrate, BNP, immigranter, flygtningekvoter, muslimer, ulykker, procentstigninger og fald, aktiekurser, sportsresultater, antal kokkehuer osv.

De politiske ledere vil kun tage beslutninger, når der foreligger tilstrækkeligt med datamateriale. Politikere, økonomer og eksperter oversvømmer os med uforståelige og løsrevne statistikker og finansbegreber, som modsig hinanden: går det bedre eller dårligere med kriminaliteten sammenlignet hvordan og med hvornår ..., hvormange nordafrikanere vil der være i Danmark om 25 år hvis såfremt i fald, og er vi reelt blevet rigere eller fattigere sidste år?

I USA har regeringen forresten bevist statistisk at rødt kød ikke medfører tarmkræft – i UK siger sundhedsvæsenets statistikker det modsatte.

Vi møder denne overvældende armé af "kalkulerende maskiner" hver dag. Akademikere nægter at drage konklusioner om problemer angående liv og død, med mindre de får bevilget penge til nok fem års forskning. Psykologer beviser statistisk hvad vi allerede vidste: at forældres død kan skræmme et barn og at alkoholikere har høj depressionsrate.

Politikerne bruger tal, undersøgelsesresultater og statistikker i deres magtkampe: en person der kan slynge om sig

30% af alle Indere har ikke hørt om USA

med statistikker giver nemlig indtryk af, at han forstår sagen og dens detaljer til bunds.

Hvad nytter det så, at romantikere, kunstnere og venstrefløj har skreget op om, at livet ikke kan måles og at tal er tyranniske og anonymiserende? Kan kreativitet, venskab, intuition, kvalitet, mod, kompetence, loyalitet måles? Fatter vi Holocaust og Stalinismens gru bedre, når vi får at vide at nøjagtig så og så mange mennesker omkom? Selvfølgelig ikke. Alle er enige om det og alligevel forsøger vi om og om igen: politikerne kan ikke måle fattigdom så de måler antallet af folk på socialhjælp. Psykologerne kan ikke måle intelligens, så de måler eksamensresultater.

Besøgende på gallerier tilbragte i 1997
gennemsnitligt 10 sekunder foran hvert billede
– en stigning fra 3 sekunder i 1987.

Trods alt, vi har brug for tal. Socialhistorien fx er fyldt med eksempler på, hvordan vi har formået at ændre verden, når vi først har fået sat tal på nogle forhold. Et tal eller en statistik kan med et slag vække os op – som person eller social gruppe. Pludselig ser vi verden på en ny eller mere klar måde og vi beslutter at ændre på den. Tal kan være en del af den menneskelige kontrol med verden.

Den nye udfordring: kan vi styre staten med tal?

Den vestlige rationelle civilisation har en lang tradition for at sætte tal på en kaotisk og uoverskuelig verden for bedre at kunne kontrollere den. Idag står vi overfor en situation, hvor politikerne forsøger med tal at kontrollere sociale fænomener der synes at have taget egen form og liv og er ude af kontrol. Eksempelvis vores kære stat.

I de seneste år synes staten at have fået det sværere og sværere med at levere de goder som politikerne har lovet os - også selvom skatteprocenterne (!) bliver højere og højere. Ældre medborgere lever under kummerlige forhold, folk dør mens de er på årelange hospitalsventelister, om aftenen vover pensionister sig ikke ud på åben gade i middelstore politotomme provinsbyer af frygt for overfald. Forældre korsrer sig over folkeskolens niveau. Fra statsapparatet siver det samtidigt ud med hi-

storier om ressourcespild, penge der kastes bort i slutningen af året for at budgettet skal blive brugt, fejlslagne IT-projekter, ineffektivitet osv.

En engangsble tager ca 500 år om at
dekomposere på en affaldsplads

I de angel-saxiske befolkninger, der ikke har særligt høje tanker om staten, begynder folk at råbe op. Hvad får vi for vores skattepenge? Presset af en frustreret befolkning har politikerne forsøgt at indsætte nye mekanismer der skal hive flere og bedre ydelser ud af staten. I stedet for at drive statsapparatet gennem det sædvanlige hierarkiske styringssystem, har man eksperimenteret med at styre staten som en moderne virksomhed med indikatorer, benchmarks og statistikker. Fx bliver skolernes eksamensresultater offentliggjorte og sammenlignet, og forældre forsøger at få deres børn på skoler hvor gennemsnittet ligger højt. Selv statselskende skandinaver er begyndt at stille krav til sådanne former for tal-deklareret forbrugeroplysning. Sådanne tiltag har det med at flyve over nationale grænser.

Men hvad sker reelt?

Her i UK hvor jeg bor, lovede politikerne fx at skære ned på hospitalernes ventelister og forbedre skolerne. Og folk stemte begejstret på Tony Blair for at se om han ikke kan fuldende hvad Thatcher startede op. Så hospitalernes effektivitet bliver nu fx målt på længden af deres ventelister. Hvad sker? Folk bliver kaldt ind til et initielt interview og dermed slettet af ventelisten. Hvorefter den samme, men nu skjulte ventetid igen træder i kraft, inden man kommer til den rigtige behandling. Eller hospitalerne tager alle patienter med hurtige og let kurerbare problemer ind. Jo, listen skrumper men vi er ikke et hak bedre stillet. Ligeledes med skolerne. Forskellige måle-områder defineres og skolerne fokuserer derefter på at opnå succes indenfor disse områder, mens de dropper alle andre aktiviteter. Den almindelige gennemsnitslev mærker ikke nogen forbedring i den samlede uddannelseskvalitet – snarere tværtimod.

CAT unit : Minimum dødelig dose per kilogram kat,
farmaceutisk standard fra 1910

En ny debatbog

Midt i denne omstillingstid er der i UK udkommet en bog, som har fået megen omtale i pressen. Den tager kritisk stilling til og gør sig lystig over en manisk kultur, der forsøger at sætte tal på al ting. "The Tyranny of Numbers – Why counting can't make us happy" er skrevet veloplagt og dybtgående af journalisten David Boyle.

Selvom Boyle over 226 sider plukker talkulturen fra hinanden, ender han ikke i den modsatte romantiske grøft, der foragteligt vender tallene ryggen. Bogen er en elegant præstation i at finde balancen og middelvejen mellem kvalitet og kvantitet, og identificere hvad tal kan være gode til og hvor deres begrænsninger er.

I flere historiske kapitler viser Boyle, hvordan talmanien startede i UK med utilitaristen Bentham og hans elever og efterfølgere (det indikeres i bogen at utilitaristernes ideer blev det store forbillede i hele Europa, ja at ideerne næsten fik mere succes der end i hjemlandet).

SKOT: Lys enhed brugt i Tyskland under 2 verdenskrig til at måle hvor meget lys der slap ud gennem et hus' mørkelægning

Disse historiske kapitler er brudt op af samtidsanalyser og filosofiske refleksioner. Vi hører om John Vasconcellos der måler skoler og fængsler på deres evne til at give folk positiv selvfølelse. Simon Zadeck og de socialrevisorer der måler virksomhedsetik. Byer der måler trivsel på antallet af vegetarrestauranter. Miljøkvalitets indikatorer. De første cost benefit analyser af USAs dæmningsprojekter: Hvad er værdien af fuglesang, hvad er omkostningen af græshopper, hvad er rekreativsværdien af en sø? Vi hører også om hvordan almindelige mennesker forsøger med tal og indikatorer at få has på og kontrol over de virkelige *number crunchers*: folk i hvide kitler og grå habitter. Hvis vi ikke har tillid til de professionelle, måler vi bare deres beslutninger og handlinger med benchmarks (fikspunkt hvorudfra målinger foretages) og lader dem overvåge af revisorer, evalueringsfirmaer og cost benefit eksperter. Lader number crunchers overvåge number crunchers!

Hvilken type mennesker kunne komme på ideen?

For mig er bogens historiske kapitler uovertrufne. Pludselig ser man klart for sig i kød og blod, hvad det var for nogle forkrampede typer der kom på ideen, at lykken kunne måles. De blev kaldt for utilitarister (1). For at forstå dem må man huske at utilitaristerne voksede op i en engelsk puritansk kultur, hvis følelseskulde og kropsfjendtlighed matcher de strengeste Calvinistiske sekter (puritanismen er en gren af Calvinismen). Det skaber emotionelt forkvælede individer – der samtidig havde høje idealer om at rette op på verdens elendighed og fattigdom.

Vi hører derfor også om at utilitarismens fader Jeremy Bentham (1748-1832) havde en barndom der var "elendig, monoton og nedtrykkende". Ikke overraskende bliver lykke et centralt begreb for Bentham. I hans forvredne sind opstår den tanke, at lykke må kunne måles og klassificeres. Ligesom så mange andre ting samtiden var igang med at kategorisere – jvf Linné's klassificering af planter, dyr og mineraler.

Så Bentham arbejdede et helt liv på at opstille en formel, der beregnede nydelse og smerte (intensitet, længde, vished, hurtighed, renhed, vedvarende osv). Han delte datidens begejstring for lovgivning og mente at det var den højeste kunst. Lovgivningen skulle hjælpe os til en kontrolleret og planlagt verden baseret på tal og beregninger. Utilitarismen var filosofien der skulle guide os. Dette blev til en besættelse der prægede stort set hele Benthams liv. Det blev også grundfilosofien – eller ideologien - for den moderne stat og det repræsentative demokrati!

Antal madbutikker i UK i 1997: 36,931

Bentham var selvfølgelig et barn af sin tid og fungerede som en udløsende faktor med fuld resonans i samtiden. Hele hære af små tællere rejste snart land og rige rundt og talte og talte. Omkring 1840 er der officielle tal for kriminalitet, hospitaler, antal pubber med billiard, antal julepakker bragt til London, antal børn på asyl, mængden af tobak importeret osv. Snart var der fængselsinspektører, skoleinspektører, toginspektører og mineinspektører. Hver in-

spektør var bevæbnet med definitioner, tabeller, skemaer og beregninger.

Benthams disciple var ikke mindre mærkværdige end mesteren. James Mill var en ligeså uemotionel utilitarist. Han foragtede lidenskabelige følelser og beskrev dem som galskab. Han viste aldrig sine følelser og sendte allerede fra treårs-alderen sit barn, John Stuart Mill, igennem et utilitaristisk uddannelsesprogram, der kun kan beskrives som sadistisk. Sønnen fik at vide, at han ikke var noget i sig selv, at han kun var et produkt af sin uddannelse og den burde han være faderen taknemmelig for. John Stuart Mill blev Benthams og faderens spirituelle arving og utilitarismens bannerfører. Igen ser man i Stuart Mills liv et individ der intellektuelt og med tal kæmper for at finde emotionel mening i tilværelsen.

UK forældre bruger 1 million timer om året på at køre deres børn i skole

Den store socialreformator Edwin Chadwick²⁾ var af samme læst. Igen en særling der hengiver sit liv til tal. Chadwick udpønsede en ”moralisk statistik” og brugte hele sit liv til at indsamle data, som blev nedskrevet i uendelige statistiske værker. Han kortlagde almindelige og fattige folks liv og provokerede dermed den engelske stat til handling. Alt blev talt: Blev dit første barn født indenfor det første år af dit ægteskab? Hvor mange aborter har du haft? ...

Fra 1830 var det nye *Statistical Society* ude i Chadwicks ånd og gennemførte hus-til-hus tællinger om skolebøger, bibelejerskab, sygdom, religiøsitet, husindretning, sovearrangementer. Resultaterne blev publiceret i endeløse pamfletter og rapporter. Trægt og modvilligt – tvunget af tallenes direkte tale – blev establishment tvunget til handling.

Så disse nyttige særlinge producerede resultater. Det må vi ikke glemme. Charles Booth (født 1840) brugte 17 år af sit liv i Chadwicks ånd på at gå rundt i London og tælle fattige, hjemløse, bøger, dueelskere, moral osv. Hans tal gjorde en forskel. Fik sat focus på de talløse fattiges liv i London. Et stort truende socialt uhyre som victorianerne frygtede kunne rejse sig og skabe kaos i samfundet. Og de levede i 1800 tallets engelske samfund der nu var blevet besat af at kategorisere, måle og tælle alt hvad man kunne kaste sig over: sommerfugle, blomster, tropiske insekter, kranierstørrel-

Man skal skrike i 8 år 7 måneder og 6 dage for at producere nok energi til at opvarme en kop te

ser, klipper osv. Den videnskabelige alder – moderniteten – med dens tiltro til at vi kan kontrollere livets kaos med tal og mål, beregninger og forudsigelser. En talmani havde grebet tiden – og vi lever idag fortsat i en sådan kultur.

Tallenes paradoks

Men det at tælle er fyldt med paradokser. Man forsøger samfundsmæssigt at opnå noget men resultatet bliver noget helt andet. Som bjørnen der langer ud efter myggesværmen. Boyle opstiller og uddyber i et af sine analytiske kapitler følgende 10 paradokser:

1. Du kan tælle folk, men du kan ikke tælle individer.
2. Hvis du tæller det forkerte vil du gå baglæns.
3. Tal erstatter tillid.
4. Når tallene ikke slår til, får vi flere tal.
5. Jo mere vi tæller, jo mindre forstår vi.
6. Jo mere nøjagtigt vi tæller, jo mere upålidelige er tallene.
7. Jo mere vi tæller, jo mindre kan vi sammenligne tallene.
8. Målinger får deres egen monstrøse tilværelse.
9. Når du tæller ting bliver de værre.
10. Jo mere sofistikeret et fænomen er, jo mindre kan du måle det.

En nøjere gennemgang af disse paradokser vil blive for omfattende. Boyles analyser er hårresende og yderst tankevækkende og jeg kan kun anbefale at man sætter sig ned og læser dem selv. Han mener ikke, at der er noget galt i at tælle. Men når vi gør tal til hovedfaktoren i vores beslutninger, så løber vi ind i hans 10 paradokser. Istedet bør vi iflg Boyle måle mindre og satse mere på vore menneskelige ressourcer:

”Det betyder betydelig tillid til andre mennesker og det har vi ikke meget af i disse tider. Det betyder tiltro til skolebørn, chefer, embedsmænd, politi. Det betyder at vi belærer mindre og lytter mere. Det betyder en decentralisering af magten. Mest af alt betyder det at vi skal

bruge vores intuition og forestillingsevne. Vi dør en smule hvis vi ikke gør andet end at tælle. En verden hvor vi tæller mere er strengere og mere retfærdig, men den har mindre liv end en verden hvor vi tæller mindre. Når vi tæller mindre og det går forkert risikerer vi ineffektivitet, småkorruption, uvidenhed og katastrofe. Men når vi tæller mindre og det lykkes så kommer vi sandsynligvis tættere på glæde og humanitet ...”

Boyles 10 paradokser burde være standardundervisning. Han respekterer tallene og deres magt men han påpeger med sine paradokser også deres begrænsning. Desværre lever vi i en utilitaristisk kultur der er blind for dette.

Så hvad gør vi da med staten i en utilitaristisk kultur?

Tilbage til starten af denne artikel. At vi gennem sidste århundrede har forsøgt at kontrollere og styre en stadig voksende stat med et hierarkisk embedsmandsstyre. På toppen af dette apparat har der med tiden indsneget sig politiske partier som i teorien skulle kontrollere staten og dermed sikre os borgere. Mod slutningen af årtusindet har vi indset at denne strategi ikke fungerer og nu vil man forsøge at indkredse dette uhyre med tal. Et uhyre hvis inderste væsen selv er fodret med og bygger på tal. Jeg har berettet lidt om vores erfaringer her i UK. Tror Boyle og jeg at man vil lykkes? Venligst læs hans paradokser og se hvad vi istedet vil ende i. Staten er ofte et udtryk for at vi anonymiserer og institutionaliserer indbyrdes relationer, ansvar og problemer. Vi delegerer vort ansvar over til andre. Vi vil ikke tage os af vore syge, uddanne vore børn, overvåge vort lokalområde, vedligeholde vor infrastruktur osv. Istedet har vi skubbet det personlige og decentrale ansvar over på et centraliseret monster, som nu forsøges holdt i tømme med tal. Jo velbekomme.

Der skal noget helt andet til. Og det er også hvad man kan læse imellem Boyles linjer. Bl.a. deri ligger hans dybde. Vi taler om en fundamental omstilling af holdninger. Holdninger der i sin tid blev præget og formet af Bentham og hans særlinge.

PS: Mærkeligt nok har de stadig ikke fået indført CPR-numre i UK.

Note:

1. Utilitarismens hovedide er, at alle handlinger - politiske, moralske, sociale - skal måles i.f.t. den glæde de giver, idet glæde og lykke er de grundlæggende gode ting. Al lovgivning bør dermed søge at fremme lykke hos så mange som muligt. Det er her centralt, at man anser det for muligt at opnå enighed om, hvad lykken egentlig er. Stort set alle vestlige myndigheder arbejder reelt ud fra en utilitaristisk filosofi. Gorm Bagger Andersen: Samfundsvidenskabeligt minilex.
2. Edwin Chadwick (1800-90) var Benthams sekretær 1829-32 og blev hans åndelige arvtager. Den drivende kraft bag udformningen af Fattigloven af 1834, analyser af børns fabriksarbejde mv.